

УДК 378.147: 340.12

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.3.26>

П. К. Бородайко,

здобувач кафедри права та публічного управління
ЗВО «Університет Короля Данила»
ORCID ID: 0009-0007-9750-3964

ПРОТИДІЯ ПРАВОВОМУ НІГІЛІЗМУ ЧЕРЕЗ ПРОГРАМИ (ПРОЄКТИ) ПРАВОВОГО ЗАОХОЧЕННЯ: УСПІШНИЙ ДОСВІД УКРАЇНИ

Метою роботи є комплексний аналіз впливу програм правового заохочення на зменшення проявів правового нігілізму в Україні. Методика включає всебічний аналіз і узагальнення існуючих науково-теоретичних даних, а також розробку відповідних висновків і пропозицій. Під час дослідження використовувались наступні методи наукового пізнання: загальнонаукові методи аналізу та синтезу, порівняльно-правовий, метод комплексного підходу, нормативно-правовий, якісний метод, соціологічний, прогностичний, кейс-стаді. В процесі дослідження визнано, що правовий нігілізм, який підриває довіру до правової системи та ослаблює основи демократичного суспільства, можна ефективно зменшити за допомогою комплексних заходів, спрямованих на правову освіту, розширення доступу до юридичної допомоги та формування правової культури. Наукова новизна дослідження полягає у всебічному аналізі впливу програм правового заохочення на зниження рівня правового нігілізму в Україні з використанням інтегрованого підходу, що поєднує кількісні та якісні методи аналізу, а також кейс-стаді окремих інноваційних ініціатив. Дослідження вперше систематизує результати впровадження програм, таких як «Я маю право!», «Нове правосуддя» та інших ініціатив, спрямованих на підтримку вразливих груп населення, зокрема жінок у сільських громадах. Аналіз практичних кейсів дозволяє виявити позитивний вплив цих ініціатив на підвищення правової культури, розширення доступу до безоплатної правової допомоги та зміцнення довіри до правової системи. Результати дослідження представляють новий погляд на проблему правового нігілізму, виявляючи її системний характер і пропонуючи комплексні підходи до її подолання. Отримані висновки мають як теоретичне, так і практичне значення для розвитку правової науки та удосконалення механізмів правового заохочення в Україні.

Ключові слова: правове заохочення, правовий нігілізм, проєкт, програма, правова держава, правова система, громадяни, державні інституції.

Постановка проблеми. Правовий нігілізм є однією з ключових соціальних проблем сучасного суспільства, яка потребує комплексного підходу до вивчення та вирішення. Окрім освітніх прогалин і морально-етичних проблем, важливими чинниками правового нігілізму є недоступність правової допомоги та нерівність у можливостях захисту своїх прав. У зв'язку з цим актуальним є впровадження програм правового заохочення, які сприяють формуванню правової культури, підвищенню рівня правової обізнаності та довіри громадян до правової системи.

З досвіду України та інших країн видно, що ефективно застосування таких програм, як «Я маю право!», «Нове правосуддя» та «Зміцнення демократичного врядування», здатне мінімізувати негативні прояви правового нігілізму. Вони формують у громадян, особливо у вразливих категорій населення та молоді, повагу до закону, навички захисту своїх прав і відповідальність перед суспільством.

Проблема правового нігілізму вимагає системного підходу з акцентом на правову освіту, доступ до правової допомоги та розвиток демократичних інститутів. Тільки за умови взаємодії держави, громадян-

ського суспільства та міжнародних партнерів можна створити правову культуру, яка протистоятиме цьому негативному явищу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні дослідження та публікації, що аналізують проблему правового нігілізму, розглядають його природу, причини, наслідки та шляхи подолання. У роботах як вітчизняних, так і зарубіжних авторів наголошується на системному характері цього явища, його зв'язку з правовою необізнаністю, низьким рівнем правової культури та недовірою до правових інституцій. Водночас дослідження успішного досвіду України, зокрема реалізації програм «Я маю право!», «Нове правосуддя», «Зміцнення демократичного врядування» та інших, відіграє важливу роль у зміцненні правової культури та зменшенні проявів правового нігілізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правовий нігілізм є однією з актуальних проблем сучасного суспільства, яка потребує всебічного та комплексного аналізу, оскільки виступає негативним соціальним явищем. Його виникнення та розвиток зумовлені сукупністю різноманітних чинників, кожен із яких потребує індивідуального підходу для розробки ефективних методів мінімізації його негативного впливу на суспільство.

Правовий нігілізм, як зазначає І. В. Воронова, дійсно не обмежується лише правовою необізнаністю чи браком освіти у пересічних громадян. Особливо тривожним є те, що його носіями часто стають професіонали з юридичною підготовкою, які обіймають високі посади в правоохоронних і правозастосовних органах. Це свідчить про те, що проблема правового нігілізму глибша й системніша, ніж здається на перший погляд. Наявність ґрунтовних знань про право не гарантує, що особа буде сприймати його як цінність і дотримуватись його норм. Випадки, коли правовий нігілізм проявляється серед людей, відповідальних за забезпечення законності, свідчать про серйозні недоліки в морально-правовій соціалізації, деформовану правосвідомість і відсутність належного правового виховання [1, с. 38]. Таке явище є особливо небезпечним, адже воно підриває довіру до правових інститутів і формує у суспіль-

стві відчуття несправедливості та безкарності. Коли ті, хто має бути прикладом дотримання закону, самі його ігнорують або використовують у власних інтересах, це породжує хвилю недовіри та скепсису серед громадян.

Одним із перспективних напрямів боротьби з правовим нігілізмом є впровадження програм правового заохочення, які спрямовані на формування правової культури, підвищення рівня правової обізнаності та зміцнення довіри до правової системи. Такі програми використовують стимулюючі механізми для мотивування громадян дотримуватися законів, активно брати участь у правових процесах і формувати відповідальне ставлення до права.

Досвід України та інших країн демонструє, що впровадження правового заохочення може бути ефективним інструментом у протидії правовому нігілізму, сприяючи створенню правової держави та демократичного суспільства.

Хочемо зазначити, що за останні роки Україна зробила важливі кроки для подолання цього явища, впроваджуючи програми правового заохочення, які спрямовані на підвищення правової культури та довіри громадян до правової системи. Однією з найуспішніших програм в Україні є Загальнонаціональний правопросвітницький проєкт «Я маю право!». Метою проєкту є підвищення рівня правової обізнаності громадян, ознайомлення їх із механізмами реалізації та захисту прав, розвиток юридичної грамотності, формування правової культури та свідомості у суспільстві, а також популяризація правових способів вирішення проблем в Україні. Проєкт, який стартував у червні 2017 року, впроваджується Міністерством юстиції України у співпраці із системою безоплатної правової допомоги, територіальними органами юстиції, а також за підтримки органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та міжнародних партнерів, серед яких програма USAID «Нове правосуддя», Міжнародний фонд «Відродження» та інші. Основним завданням проєкту є інформування громадян про їхні права та навчання способам їх захисту. Одним із ключових напрямків є надання безоплатної правової допомоги, яка слугує ефективним інстру-

ментом забезпечення правового захисту кожного громадянина [2].

На нашу думку, значення проєкту «Я маю право!» у протидії правовому нігілізму полягає у формуванні правової культури та свідомості громадян, розширенні доступу до правової допомоги, проведенні масштабних просвітницьких кампаній і співпраці з міжнародними партнерами. Низький рівень правової грамотності є однією з головних причин правового нігілізму, і проєкт активно працює над підвищенням обізнаності громадян щодо їхніх прав та способів їхнього захисту. Кампанії, присвячені трудовим правам, доступу до суду та правосуддя, сприяють зміцненню віри у значення права в житті кожного.

Проєкт також усуває проблему нерівного доступу до правосуддя, надаючи безоплатну правову допомогу соціально вразливим групам, таким як пенсіонери, малозабезпечені сім'ї та внутрішньо переміщені особи. Це не лише вирішує конкретні юридичні питання, але й підвищує довіру до правової системи.

Окрім проєкту «Я маю право!», в Україні та світі діють інші програми правового заохочення, спрямовані на боротьбу з правовим нігілізмом. Зокрема Проєкт USAID «Нове правосуддя» (реципієнтом та виконавцем якого виступає УГСПЛ в рамках субгрантів).

Основні напрями діяльності проєкту USAID «Нове правосуддя» охоплюють комплексну підтримку реформування судової системи, правової освіти та забезпечення доступу до правосуддя. У сфері судової реформи реалізуються рекомендації щодо вдосконалення судочинства, підтримки незалежності суддів та ефективного адміністрування судів. Особлива увага приділяється модернізації правової освіти через співпрацю з юридичними вишами та впровадження клінічної юридичної освіти, яка надає студентам практичні навички [3].

Проєкт активно розвиває альтернативні способи вирішення спорів, зокрема популяризацію медіації та арбітражу, а також сприяє забезпеченню доступу до правової допомоги через вдосконалення системи безоплатної юридичної допомоги та проведення інформаційних кампаній для громадян. Антикорупційні ініціативи спрямовані

на розробку механізмів протидії корупції в судовій системі та організацію тренінгів з етики для суддів і працівників судів.

Серед досягнень проєкту – впровадження нових стандартів оцінки роботи суддів, організація просвітницьких кампаній щодо доступу до правосуддя, інтеграція клінічної юридичної освіти у понад 40 вишах України, створення Центрів правової інформації та консультацій для населення та розробка посібників для суддів і адвокатів, що підвищують якість судочинства [3].

Тому, можемо говорити, проєкт «Нове правосуддя» відіграє важливу роль у зниженні правового нігілізму в Україні, забезпечуючи прозорість та доступність судової системи, підвищуючи правову обізнаність громадян та популяризуючи демократичні цінності. Завдяки цьому проєкту українці отримують більше інструментів для реалізації своїх прав, що формує довіру до правової системи та зміцнює верховенство права.

На окрему увагу заслуговує проєкт «Зміцнення демократичного врядування» спрямований на підтримку розвитку демократії, верховенства права та громадянського суспільства в Україні, зокрема у регіонах, що постраждали від збройного конфлікту на сході країни. Одним із ключових аспектів проєкту є сприяння волонтерським ініціативам, які виступають важливим інструментом правового заохочення та формування правової культури в постраждалих громадах. Роль волонтерів у правовому заохоченні полягає у проведенні тренінгів, семінарів і консультацій для місцевого населення, які сприяють підвищенню правової обізнаності громадян. Особливу увагу приділяють громадам, що зазнали наслідків правової ізоляції через конфлікт. У рамках проєкту підтримуються ініціативи волонтерів-юристів, які надають безоплатну юридичну допомогу соціально вразливим групам, зокрема внутрішньо переміщеним особам, ветеранам та їхнім родинам [4].

Крім того, волонтери активно працюють над популяризацією культури медіації як альтернативного способу вирішення спорів, що допомагає знижувати соціальну напругу та запобігати подальшій ескалації

конфліктів. Вони також займаються моніторингом порушень прав людини, документують такі випадки та надають юридичну підтримку постраждалим [4].

Тому, можемо говорити, що волонтерські ініціативи у межах проєкту «Зміцнення демократичного врядування» відіграють важливу роль у подоланні правового нігілізму, особливо в регіонах, де довіра до державних інституцій значно підірвана. Завдяки підтримці проєкту місцеві громади отримують доступ до правових знань і допомоги, що сприяє відновленню їхньої довіри до правової системи та формуванню демократичних цінностей.

Такі ініціативи є потужним інструментом у боротьбі з правовим нігілізмом, адже вони підвищують правову грамотність населення, формують активну громадянську позицію та сприяють відновленню соціальної справедливості в громадах.

З 2020 року в Україні реалізується низка проєктів, спрямованих на правове заохочення через розширення доступу до правової допомоги та правової освіти. Такі ініціативи сприяють формуванню правової культури, підвищенню обізнаності громадян про їхні права та механізми захисту, а також зміцненню довіри до правової системи.

Основними напрямками програм правової допомоги та освіти є забезпечення доступності юридичної підтримки та підвищення правової обізнаності громадян.

У сфері правової допомоги програми зосереджені на розширенні мережі центрів безоплатної правової допомоги (БПД), які відкриваються в нових локаціях та через мобільні пункти, щоб охопити соціально вразливі категорії населення, такі як малозабезпечені громадяни, внутрішньо переміщені особи, ветерани та люди з інвалідністю. Це дозволяє забезпечити доступ до правової допомоги навіть у віддалених громадах. Також створюються юридичні клініки при університетах, де студенти під керівництвом викладачів та адвокатів надають реальні консультації громадянам, що одночасно сприяє вирішенню правових питань і практичній підготовці майбутніх юристів [4].

У напрямі правової освіти організуються масштабні кампанії з правової гра-

мотності, які інформують громадян через соціальні медіа, публікації, тренінги та інформаційні стенди. Особлива увага приділяється молоді – у школах та вишах проводяться інтерактивні уроки, конкурси, симуляції судових процесів і навчальні модулі з прав людини, медіації та демократії, що формує правову культуру і виховує активних громадян.

Розвиток онлайн-інструментів для правової допомоги включає створення цифрових платформ, таких як «Правова допомога онлайн», які забезпечують можливість отримати консультацію дистанційно, а також впровадження чат-ботів, здатних надавати відповіді на поширені юридичні питання, що робить правову інформацію доступною у будь-який час [4].

Ці напрями спрямовані на те, щоб зробити правову допомогу доступною кожному, сприяти формуванню правової культури, знижувати рівень правового нігілізму та посилювати довіру до правових інституцій.

Одним із ключових напрямів діяльності у рамках програм правового заохочення у протидії правовому нігілізму, підтриманого Міжнародним фондом «Відродження», є підвищення правової культури серед молоді Широківської сільської громади. Ця ініціатива спрямована на формування правової свідомості, знань про права людини, а також розвиток активної громадянської позиції серед молодого покоління.

Основними цілями проєкту є підвищення правової грамотності, розвиток практичних навичок та формування правової культури серед молоді. У межах підвищення правової грамотності молодь отримує знання про свої права, обов'язки, демократичні принципи та механізми захисту прав у різних сферах життя. Розвиток практичних навичок відбувається через інтерактивні заняття, моделювання судових процесів, участь у дебатах та тренінгах, що навчає молодих людей ефективно застосовувати правові механізми для вирішення конфліктів і захисту своїх інтересів. Формування правової культури спрямоване на підвищення рівня обізнаності про верховенство права, важливість дотримання законів і активну участь громадян у суспільному житті [4].

Можемо відзначити, що така програма правового заохочення, спрямована на підвищення правової грамотності, розвиток практичних навичок та формування правової культури серед молоді, відіграє надзвичайно важливу роль у протидії правовому нігілізму. Її значення полягає у створенні умов, за яких молодь не лише розуміє свої права та обов'язки, але й активно застосовує отримані знання для вирішення життєвих ситуацій, захисту своїх інтересів та участі у громадському житті.

Правовий нігілізм зазвичай виникає через недостатню обізнаність громадян про свої права або через недовіру до правової системи. Ця програма націлена на подолання обох проблем. Освітні заходи, зокрема інтерактивні заняття, дебати та моделювання судових процесів, дозволяють молодим людям побачити реальну користь від знань про законодавство та зрозуміти, що правові механізми є дієвим інструментом для вирішення конфліктів.

Формування правової культури підкреслює важливість дотримання законів та верховенства права, що є основою демократичного суспільства. Коли молодь розуміє, як працює правова система, та довіряє її механізмам, це сприяє зміцненню соціальної стабільності, зниженню рівня правового нігілізму та підвищенню активності громадян у суспільному житті. Таким чином, програма не лише розвиває правову свідомість у молодих людей, а й створює фундамент для формування відповідального та активного громадянського суспільства, яке поважає закони та підтримує демократичні цінності.

Програма «Впровадження системи безоплатної правової допомоги та захисту соціальних прав жінок у сільських громадах Східної України», є важливою ініціативою, яка не лише спрямована на підтримку однієї з найбільш вразливих категорій населення – жінок, але й відіграє значну роль у протидії правовому нігілізму.

Під час реалізації проекту підтвердилась гіпотеза, що жінки у сільській місцевості часто стикаються з бар'єрами у доступі до правової допомоги чи консультацій через соціальні стереотипи, ізоляцію та недостатність правових знань. Особливо

гострою виявилась проблема домашнього насильства, яка у селах є більш закритою та важковирішуваною, ніж у міських громадах [4]. У цьому контексті проєкт сприяє підвищенню правової грамотності жінок та їхній обізнаності щодо механізмів захисту своїх прав, що є важливим інструментом у подоланні правового нігілізму. Коли жінки знають свої права та способи їх захисту, це стимулює формування правової культури не лише серед них, а й у громадах загалом.

Жінки у сільських громадах становлять основу соціально-гуманітарної сфери, працюючи в освіті, медицині та соціальних службах. Тому проєкт також спрямований на посилення спроможності жінок-лідерок і фахівчинь у цих секторах надавати якісну первинну правову допомогу [4]. Завдяки цьому не лише зростає якість послуг, але й підвищується довіра до правових механізмів, що є ключовим чинником у боротьбі з правовим нігілізмом.

Крім того, проєкт наголошує, що багато правових проблем виникають через неякісне або недоступне надання базових соціальних послуг. Для визначення реальних потреб громад улітку проводились опитування, які підтвердили актуальність цих питань. Це дозволяє не лише адресно вирішувати правові проблеми, а й створювати більш підтримуюче та справедливе середовище [4].

Таким чином, цей проєкт долає бар'єри у доступі до правової допомоги, сприяє підвищенню правової культури та зменшенню правового нігілізму, водночас розвиваючи громади як активних учасників правового суспільства.

Висновки. Правовий нігілізм є складним соціальним явищем, яке підриває довіру до правової системи та послаблює основи демократичного суспільства. Для ефективної протидії цьому явищу необхідно реалізовувати комплексні підходи, що включають правову освіту, доступ до юридичної допомоги та формування правової культури.

Програми правового заохочення, такі як «Я маю право!», «Нове правосуддя», «Зміцнення демократичного врядування» та ініціативи, спрямовані на підтримку вразливих категорій, як-от жінки у сіль-

ських громадах, є важливими інструментами у боротьбі з правовим нігілізмом. Вони сприяють підвищенню правової грамотності, розвитку практичних навичок і забезпечують доступ до безоплатної правової допомоги для соціально вразливих груп.

Особливо значущими є проекти, спрямовані на роботу з молоддю, які формують у нового покоління повагу до закону, активну громадянську позицію та впевненість у правовій системі. Волонтерські ініціативи, впровадження онлайн-інструментів для правової допомоги, а також підтримка жінок-лідерок у сільських громадах демонструють значні результати у створенні умов для соціальної справедливості та демократичного розвитку.

Список використаної літератури:

1. Воронова І.В. Подолання правового нігілізму, вирішення юридичних конфліктів і обмеження зловживання правом – важлива основа формування правоповаги. Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «ПРАВО». 2020. № 29. С. 36-45.
2. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AF_%D0%BC%D0%B0%D1%8E_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE.
3. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Програма USAID «Нове правосуддя». URL: <https://www.helsinki.org.ua/nashi-proekty/prohrama-usaid-novepravosuddya/>.
4. Проєкт «Зміцнення демократичного врядування». Стратегії і технології ефективного партнерства. URL: <https://www.stepngo.in.ua/proekty/>.

Borodaiko P. Combating legal nihilism through legal encouragement programs (projects): successful experience of Ukraine

The purpose of the work is a comprehensive analysis of the impact of legal promotion programs on reducing the manifestations of legal nihilism in Ukraine. The methodology includes a comprehensive analysis and generalization of existing scientific and theoretical data, as well as the development of relevant conclusions and proposals. The following methods of scientific knowledge were used during the study: general scientific methods of analysis and synthesis, comparative law, method of a comprehensive approach, normative and legal, qualitative method, sociological, prognostic, case study. In the process of the study, it was recognized that legal nihilism, which undermines trust in the legal system and weakens the foundations of a democratic society, can be effectively reduced through comprehensive measures aimed at legal education, expanding access to legal aid and forming a legal culture. The study consists of a comprehensive analysis of the impact of legal promotion programs on reducing the level of legal nihilism in Ukraine using an integrated approach that combines quantitative and qualitative methods of analysis, as well as case studies of individual innovative initiatives. The study systematizes for the first time the results of the implementation of programs such as "I Have the Right!", "New Justice" and other initiatives aimed at supporting vulnerable groups of the population, in particular women in rural communities. The analysis of practical cases allows us to identify the positive impact of these initiatives on improving legal culture, expanding access to free legal aid and strengthening trust in the legal system. The results of the study present a new perspective on the problem of legal nihilism, revealing its systemic nature and proposing comprehensive approaches to overcoming it. The conclusions obtained have both theoretical and practical significance for the development of legal science and improving legal promotion mechanisms in Ukraine.

Key words: legal promotion, legal nihilism, project, program, rule of law, legal system, citizens, state institutions.